А. Бирюков, д-р юрид. наук, проф.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

БАНКРОТСТВО ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ: РАЗРАБОТКА МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ

Статья посвящена одной из самых новых концепций в современном частном праве – банкротствам физических лиц. Автор статьи обращается к процессу унификации норм права в этой новой сфере регулирования общественных отношений. В статье дается обзор деятельности Всемирного банка в сфере исследования существующих систем банкротства физических лиц и разработки рекомендаций для законодателей стран, которые имеют намерение ввести юридические процедуры банкротства физических лиц или усовершенствовать существующие системы регулирования этих правоотношений.

Ключевые слова: банкротство физических лиц, Всемирный банк, Кодекс США о банкротстве, несостоятельность, унификация норм права.

A. Biryukov, Doctor of Law, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

NATURAL PERSONS' BANKRUPTCY : DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL STANDARDS

This article is devoted to one of the newest concepts of the private law – bankruptcy of natural persons. The author refers to the process of unification in this new sphere of regulation. The article provides for a review of the World Bank's activity in the sphere of analyzing of existing systems of natural persons' bankruptcy and development of recommendations for law-makers of the states where they intend to introduce legal procedures of natural persons' bankruptcy or improve existing systems.

Keywords: bankruptcy of natural persons, insolvency, the World Bank, unification, US Bankruptcy Code.

УДК: 341.232:004

І. Забара, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЄЮ

У статті досліджуються питання, пов'язані із становленням і розвитком міжнародно-правового регулювання обміну інформацією. Автор аналізує тенденції у формуванні міжнародно-правових основ обміну інформацією, що склалися на межі 70-80 років XX сторіччя, а також сучасне міжнародно-правове регулювання обміну інформацією між суб'єктами міжнародного права.

Ключові слова: інформація, міжнародний обмін інформацією, міжнародно-правове регулювання обміну інформацією.

Важливим аспектом міжнародної інформаційної діяльності суб'єктів міжнародного права, є участь у міжнародному інформаційному обміні. Характерні для початкового періоду розвитку спорадичність і епізодичність, з часом були змінені на стійкі і тривалі відносини і виокремили обмін інформацією в самостійну область соціальних і міжнародних відносин. Це мало наслідком формування спеціальних норм, покликаних регулювати ці відносини. Забезпечення можливості розширення міжнародних обмінів інформацією, заснованих на дотриманні основних принципів міжнародного права, постало першочерговою задачею.

З часом, зміна бачення, місця і ролі інформації викликали зміни в міжнародних інформаційних відносинах. І одною з перших, кого торкнулися ці зміни, стала діяльність суб'єктів міжнародного права з міжнародного обміну інформацією. Саме тому особливої актуальності набуває розгляд питань, пов'язаних із міжнародно-правовим регулюванням обмінів інформацією, зокрема з позицій як формування міжнародно-правових основ обміну інформацією, так і сучасного бачення розвитку міжнародно-правове регулювання. На увагу заслуговує не тільки розгляд джерел, але й поглядів вчених на концептуальні засади правового регулювання обміну інформацією.

Перші доктринальні дослідження, пов'язані із міжнародно-правовим регулюванням обміну інформацією було розпочато у сімдесяті роки двадцятого сторіччя. Переважно вони торкались питань міжнародно-правового регулювання міждержавних обмінів масовою інформацією і мали фрагментарний характер.

З часом, поява нових концепцій розвитку міжнародних інформаційних відносин викликала увагу до міжнародно-правового регулювання обміну інформацією як з практичної, так і теоретичної точок зору. Питання обміну інформацією стали дедалі частіше розглядатися з позицій вирішення окремих практичних питань в рамках міжнародних організацій і у міждержавних відносинах. Особливу увагу проблемі міжнародно-правового регулювання обміну інформацією почали приділяти і представники доктрини – Ю.М. Колосов, О.М. Овсюк, І.І. Мисик, О.В. Собакина, О.В. Єрмішина, І.Н. Грязін, О.Г. Дніпровський, В.П. Талімончик, В.В. Єрмакова [1-11] та інші. Окремі положення міжнародного обміну інформацією досліджували Ю.Б. Кашлєв, Г.М. Вачнадзе, В. Нелепін, М. Усубян [12-14] та інші.

Серед розглянутих авторами були питання щодо формування міжнародно-правових норм міжнародного обміну масовою інформацією, міжнародно-правових проблем обміну масовою інформацією та обміну інформатикою, регулювання участі транснаціональних корпорацій у міжнародному обміні масовою інформацією. Певною мірою були дослідженні питання ролі ООН у формуванні норм міжнародного обміну інформацією, та участі міжнародних організацій у регулюванні міжнародного обміну інформацією.

Проте залишаються недослідженими питання щодо міжнародно-правового регулювання обміну інформацією між суб'єктами міжнародного права, зокрема щодо об'єкту, порядку, умов обміну, правового режиму інформації.

Метою статті є дослідження міжнародно-правового регулювання інституту обміну інформацією. У зв'язку з цим вартим розгляду постають питання щодо становлення і розвитку міжнародно-правових обміну інформацією, його умов, тенденцій розвитку.

Відомо, що обмін інформацією між суб'єктами міжнародного права відбувається досить тривалий час. Проте, дослідження інституту міжнародного обміну інформацією, протягом останніх десятиліть, на відміну від інших видів інформаційної діяльності мали вибірковий характер.

Для цього періоду характерним було те, що предметом дослідження завжди були питання міжнародно-правового регулювання масової інформації. В той же

© Забара І., 2013

час, не можна не звернути увагу на той парадоксальний факт, що переважна кількість міжнародних угод, які укладалися з часу створення ООН, містила положення щодо обміну різноманітною інформацією, проте не були предметом досліджень [15]. Такі положення про обмін інформацією між суб'єктами міжнародного права включалися до тексту міжнародних угод (іноді досить ґрунтовно визначаючи питання щодо обміну інформацією). Як правило, їх включали до текстів універсальних, регіональних і двосторонніх угод. Крім того, положення щодо обміну інформацією посіли значне місце і в угодах між міжнародними організаціями.

Варто звернути увагу і на те, що для цього періоду єдине розуміння поняття "міжнародний обмін інформацією" було відсутнім. Досить тривалий час у радянській доктрині міжнародного права термін "обмін інформацією" ("міжнародний обмін інформацією", "інформаційний обмін", "міжнародний інформаційний обмін", "транскордонний інформаційний обмін") розглядався в загальному контексті як поширення масової інформації за кордони держави. Виокремлення категорії саме *масової інформації* для розгляду з позицій міжнародно-правового регулювання обміну інформацією було характерним для періоду 70-80 років 20 сторіччя.

Характерною для того часу була позиція, висловлена Ю.М. Колосовим і В.І. Цеповим, які розглядаючи питання правового регулювання міжнародного обміну інформацією, зазначали, що він представляє собою "поширення за допомогою відповідних технічних засобів ідей та уявлень, пануючих у одних державах, серед населення інших" [16]. Аналогічний погляд висловила і О.В. Єрмішина, зазначивши, що міжнародний обмін інформацією представляє собою "передачу масової інформації через національні кордони" [17]. Така позиція, висловлена представниками радянської доктрини міжнародного права продовжувала бачення міжнародного обміну інформацією, закріпленого ще у *Південно-американській угоді про радіозв'язок 1935 року* та *Міжнародній конвенції про використання радіомовлення в інтересах миру 1936 року* і не вносила суттєвих змін у питання правового регулювання міжнародного обміну інформацією. Це пояснюється стійкими намаганнями провідних держав впливати одна на одну, серед іншого, і у ідеологічній сфері, використовуючи для цього засоби масової інформації і не переймаючись питаннями їхнього правового регулювання.

Разом з тим, окремі дослідники почали розглядати міжнародний обмін інформацією виключно як поширення інформації. Такий підхід із самого початку виглядав дискусійним, оскільки ототожнював два види міжнародної інформаційної діяльності – обмін інформацією і поширення інформації, і не знайшов належної підтримки.

На противагу, західна доктрина міжнародного права у питанні міжнародного обміну інформацією зосередилась на правовому регулюванні технічних умов передачі інформації. Поштовх цьому дав розвиток космічної техніки, за допомогою якої стала можливою трансляція радіо та телевізійних передач на цілі регіони.

З часом, радянська доктрина більш чітко висловила позицію з питань міжнародного обміну інформацією, зробивши акцент саме на питаннях правового регулювання масової інформації [18]. Зокрема зазначалось, що міжнародно-правове регулювання масової інформації "здійснюється шляхом застосування принципів і норм, що визначають права і обов'язки суб'єктів міжнародного права в області поширення ідей і відомостей серед населення іноземних держав [19, с. 152]". У доктрині міжнародного права навіть висловлювалася думка про те, що міжнародно-правове регулювання засобів масової інформації представляє собою окрему галузь загального міжнародного права [19, с. 152]. Таке бачення міжнародно-правового регулювання обміну інформацією було характерним в часи розвитку концепції нового міжнародного інформаційного порядку.

Цей підхід не передбачав міжнародно-правового регулювання обміну (взаємної передачі) інформації у міждержавних відносинах; за змістом діяльності він відповідав більше односторонньому поширенню інформації, що здійснювалася державами на свій розсуд; інформація, що поширювалася, за змістом обмежувалася тільки категорією масової інформації.

Навіть у наступних наукових дослідженнях зазначалось, що "процес нормотворення в області міжнародної інформації і комунікації носить фрагментарний характер, зосереджений навколо кількох напрямків міжнародного обміну інформацією" [20, с. 132].

Разом з тим, нове бачення міжнародного обміну інформацією та його міжнародно-правового регулювання було висловлено О.В. Собакіною. Автор зазначивши, що для міжнародних інформаційних обмінів характерним є обмін масовою інформацією, повідомленнями, які мають політико-ідеологічний аспект [21, с. 77], звернула увагу на те, що міжнародний обмін інформацією цим не може обмежуватися. На думку автора, зміни у розумінні соціальної ролі інформації у світовому розвитку призвели до нової оцінки як інформації, так і засобів її використання, і викликали дослідження питань їх міжнародного обміну [22, с. 77]. При цьому вона зазначала, що "створення міжнародних банків даних, розгортання широкої мережі передачі науково-технічної і економічної інформації створюють умови для багатогранного співробітництва у сфері спеціалізованої інформації" [23, с. 77].

Цікавий погляд висловила В.П. Талімончик. Характеризуючи міжнародно-правове регулювання відносин інформаційного обміну, автор запропонувала розглянути весь спектр питань з точки зору концепції глобального інформаційного суспільства [24]. Проте, на нашу думку, є дискусійною позиція автора щодо включення до відносин інформаційного обміну усіх питань, які або належать до інших видів інформаційної діяльності, або безпосередньо з ним не пов'язані.

На нашу думку, міжнародний обмін інформацією характеризується низкою особливостей, які відрізняють його від інших видів міжнародної інформаційної діяльності, що здійснюється суб'єктами міжнародного права. Вони полягають в наступному.

1) Міжнародний обмін інформацією передбачає взаємну передачу суб'єктами міжнародного права інформації (даних, відомостей, повідомлень) на добровільній, паритетній, погодженій основі. Міжнародні двосторонні та багатосторонні угоди є підставою для здійснення обміну інформацією, що може відбуватися як одноразово, так і багаторазово, періодично або постійно.

Зазначимо, що одностороннє поширення суб'єктом міжнародного права інформації (одноразово або багаторазово) не може розглядатися в якості міжнародного обміну інформацією. Також не може розглядатися як обмін і одностороннє отримання (збір) інформації.

2) Зазвичай, положення міжнародних угод щодо обміну інформацією можуть передбачати мету, об'єкт, порядок, умови обміну і правовий режим інформації.

Метою міжнародного обміну інформацією є взаємне ознайомлення сторін, узгодження спільної політики і діяльності суб'єктів міжнародного права.

Об'єктом міжнародного інформаційного обміну виступають документована інформація, інформаційні ресурси, інформаційні продукти та інформаційні послуги.

Порядок обміну інформацією передбачає послідовність дій суб'єктів міжнародного права щодо взаємного надання інформації (наприклад, порядок обміну може передбачати надання інформації з одного або кількох питань не на регулярній основі; надання на регулярній або періодичній основі інформацію з визначеного кола питань певному органу міжнародної організації тощо).

Умови міжнародного обміну інформацією передбачають обов'язки суб'єктів щодо взаємної передачі суб'єктами міжнародного права інформації даних, відомостей, повідомлень (наприклад, умови обміну інформацією між міжнародними організаціями, зазвичай передбачають взаємне надання інформації про поточну та перспективну діяльність організацій для наступної розробки, погодження і реалізації загальної політики у відповідності із задачами, визначеними статутами організацій).

Правовий режим інформації визначає умови доступу і поширення інформації, отриманої шляхом міжнародного обміну інформацією у відношенні до третіх осіб. Інформація, отримана шляхом міжнародного обміну між суб'єктами міжнародного права, може мати різний міжнародно-правовий режим (обмежена для використання (таємна, конфіденційна), призначена для вільного обігу тощо).

3) У міжнародному інформаційному праві склалося дві групи угод між суб'єктами міжнародного права щодо обміну інформацією.

До першої групи входить значна кількість міжнародних угод, у яких крім інших, містяться і умови щодо обміну інформацією. Як правило, в цих договорах визначаються тільки загальні положення щодо обміну відповідною інформацією між договірними сторонами (*наприклад, в міждержавних угодах про правову допомогу; в угодах між міжнародними організаціями про основи взаємовідносин і співробітництво, в угодах між державами і міжнародними організаціями з приводу діяльності в рамках організації тощо*).

До другої групи входять угоди, що укладаються суб'єктами міжнародного права виключно з питань обміну інформації одного виду. До таких можна віднести угоди про обмін будь-якою інформацією, з приводу якої сторони дійшли згоди про обмін. Останнім часом у відносинах між ними спостерігається тенденція до укладання угод з обміну окремими видами інформації – правової [25], економічної [26], екологічної [27], науково-технічної [28],освітньої [29], військової [30], щодо надзвичайних ситуацій [31] тощо.

4) Договірній практиці у сфері міжнародного інформаційного права відомі міждержавні угоди, угоди міжнародних організацій між собою, а також з державами. Аналіз положень свідчить про те, що вони мають різні мету, об'єкт, порядок, умови обміну і правовий режим інформації.

5) Обмін інформацією між суб'єктами міжнародного права може відбуватися на підставі укладених угод, за допомогою будь-яких носіїв; інформаційних баз даних (наприклад, баз даних міжнародних організацій – ООН, МАГАТЕ, ІНТЕРПОЛ); засобів міжнародного інформаційного обміну (наприклад, за допомогою інформаційних систем (Глобальної системи телезв'язку Всесвітньої служби погоди Всесвітньої метеорологічної організації; Інформаційної системи Всесвітньої метеорологічної організації тощо).

Крім особливостей, які відрізняють міжнародний обмін інформацією від інших видів міжнародної інформаційної діяльності, важливим є питання щодо принципів міжнародного інформаційного обміну. Їхньому розгляду присвячено кілько монографічних робіт [32-36], проте загальне теоретичне бачення цієї проблеми відсутнє.

Разом з тим, беззаперечним є те, що міжнародно-правове регулювання обміну інформацією між суб'єктами міжнародного права повинно здійснюватися при дотриманні договірними сторонами таких принципів сучасного міжнародного права, як принцип взаємної поваги державного суверенітету, суверенної рівності (рівноправ'я) держав, незастосування сили або погрози силою, територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи, мирного врегулювання міжнародних спорів, співробітництва держав, добросовісного виконання міжнародних зобов'язань.

Так, повний і виключний суверенітет над об'єктами інформаційно-комунікаційної інфраструктури (спільними базами даних, спільними інформаційними мережами тощо) належить державам-учасницям і тільки вони вправі спільно встановлювати міжнародно-правовий режим інформації і використання інформаційної інфраструктури. Проте, кожна держава може на свій розсуд використовувати належну їй інформацію і інформаційну інфраструктуру за умов не заподіяння шкоди суверенітету інших держав, їхнім правам і інтересам.

З принципу суверенної рівності випливає рівноправ'я держав при визначенні порядку, умов і міжнародно-правового режиму інформації.

Нав'язування державі тих чи інших умов використання інформації шляхом тиску або примусу є неприпустимим, оскільки протирічить принципу незастосування сили або погрози силою.

З принципу недоторканності і цілісності державної території випливає обов'язок кожної держави використовувати таким чином належну їй інформації і об'єкти інформаційної інфраструктури, щоб це не заподіювало шкоди іншим державам.

В той же час кожна держава є вільною у межах договірного режиму використовувати інформацію на свій розсуд, оскільки це не заподіює шкоди суверенітету і територіальній недоторканості інших держав. Тому, будь-які претензії з приводу правомірного використання державами інформації є неприпустимими, оскільки складають втручання в її внутрішні справи.

Відповідно, будь-які спори між державами з приводу обміну інформацією повинні вирішуватися ними взаємно погодженими мирними засобами.

Особливе значення при міжнародно-правовому регулюванні обміні інформацією має принцип співробітництва. Держави, відповідно до цього принципу, зобов'язані добросовісно співробітничати між собою у цілях досягнення взаємоприйнятного, такого що враховує їхні взаємні права, інтереси і загальнолюдські цінності врегулювання проблем використання інформації.

Разом з тим, основні принципи міжнародного права, що є керівними началами при регулюванні міжнародного обміну інформацією, не тільки не виключають, але й припускають договірну конкретизацію на основі взаємного співробітництва держав.

Варто відмітити, що спеціальні принципи міжнародного обміну інформацією містяться в міжнародних актах, зокрема прийнятій ЮНЕСКО Декларації про основні принципи, що стосуються внеску засобів масової інформації у зміцненні миру та міжнародного взаєморозуміння, в розвиток прав людини і у боротьбу проти расизму і апартеїду і підбурення до війни 1978 року, прийнятій ООН і ЮНЕСКО Декларації принципів "Побудова інформаційного суспільства – глобальна задачі нового тисячоліття" 2003 року, Прийнятій Радою Європи Декларації про свободу обміну інформацією в Інтернеті 2003 року. Фактично, на нашу думку, не усі положення зазначені в деклараціях можна розглядати в якості принципів міжнародного інформаційного обміну.

Реальністю сучасного часу стало те, що розвиток міжнародних інформаційних відносин почав набагато

випереджати їхнє міжнародно-правове регулювання. Поява нових відносин, їх ускладнення і трансформація викликають необхідність дослідження нових умов, за яких здійснюватиметься міжнародно-правове регулювання обміну інформацією.

Таким чином, розглянувши питання, пов'язані із становленням і розвитком міжнародно-правового регулювання обміну інформацією, можна зазначити наступне:

- формування міжнародно-правових основ обміну інформацією відбулося на межі 70-80 років XX сторіччя;
- доктринальні дослідження цього періоду були зосереджені переважно на питаннях міжнародно-правового регулювання використання масової інформації та визначенні технічних умов її поширення;
- міжнародний обмін інформацією в сучасних умовах передбачає взаємну передачу суб'єктами міжнародного права інформації на добровільній, паритетній, погодженій основі;
- положеннями міжнародних угод можуть передбачати мету, об'єкт, порядок, умови обміну інформацією та її правовий режим;
- спостерігається тенденція до укладання суб'єктами міжнародного права угод з обміну окремими видами інформації;
- обмін інформацією між суб'єктами міжнародного права може відбуватися за допомогою будь-яких носіїв, інформаційних баз даних, засобів міжнародного інформаційного обміну.

Крім того, актуальними і перспективними, на нашу думку, можуть бути подальші дослідження умов і особливостей міжнародно-правового регулювання обміну інформацією у міждержавних угодах, угодах міжнародних організацій між собою, а також з державами.

Список використаних джерел

1. Колосов Ю.М. Массовая информация и международное право /Ю.М. Колосов – М., "Междунар. отношения", 1974. – 168 с.
2. Овсюк О. Міжнародно-правові проблеми регулювання поширення інформації та обміну нею / О. Овсюк // Радянське право. – Київ, 1983. – №5 – С. 64–67.
3. Мысык И.И. Международно-правовое регулирование отношений информационного обмена СССР с зарубежными странами: автореф. дис. … канд. юрид. наук / И.И. Мысык; АН УССР. Ин-т государства и права. Киев, 1987. – 19 с.
4. Мысык И.И. Некоторые проблемы международно-правового регулирования обмена информацией / И.И. Мысык // Вест. Киев. ун-та. Междунар. отношения и междунар. право. – 1987. – Вып. 24. – С.74–78.
5. Собакина Е.В. Международно-правовые проблемы международных обменов информатикой / Е.В. Собакина // Сов. государство и право. – 1987. – №4. – С. 77–81.
6. Собакина Е.В. Роль ООН в формировании международно-правовых норм международного обмена информацией / Е.В. Собакина // 40-летие ООН: актуальне проблемы развития международного права и международных отношений. – М., 1988. – С. 26–37.
7. Ермишина Е.В. Международный обмен информацией: правовые аспекты. / Е.В. Ермишина – М.: Междунар. отношения, 1988. – 144 с.
8. Грязин И.Н. О правовом режиме передачи машиночитаемой информации по международным сетям электросвязи / И.Н. Грязин // Учен. зап. Тарт. ун-та. – 1988. – Вып. 801. – С. 57–68.
9. Днепровский А.Г. Правовые проблемы нового международного информационного порядка /А.Г. Днепровский – М.: Наука, 1989. – 142 с.
10. Талимончик В.П. Международно-правовое регулирование отношений информационного обмена / В.П. Талимончик. – Спб.: Издательство "Юридический центр-Пресс", 2011, – 382 с.
11. Ермакова В.В. Проблемы правового регулирования межгосударственного информационного обмена в СНГ / В.В. Ермакова // Информационное право. – 2011. – №4 (27). – С. 21-25.
12. Вачнадзе Г.Н., Кашлев Ю.Б. Международный обмен информацией: Его сторонники и противники /Г.Н. Вачнадзе, Ю.Б. Кашлев. – 2-е изд., доп. – Тбилиси: Сабчота Сакартвело, 1980. – 387 с.
13. Нелепин В. К вопросу о правовой охране информационного обмена [Електронний ресурс] / В. Нелепин. – Режим доступу: http://www.russianlaw.net/law/netlaw/articles/paper07.htm.
14. Усубян М. Правовая охрана персональных данных и свобода трансграничних информационных обменов [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://www.russianlaw.net/law/civil_rights/pd/paper09/.
15. Положення щодо обміну інформацією зустрічаються і у окремих міжнародних договорах із різноманітних питань з незапам'ятних часів. Проте, з утворенням ООН, включення положень щодо обміну інформацією у міжнародні договори набуло систематичного характеру.
16. Колосов Ю.М., Цепов Б.А. Новый международный информационный порядок и проблема поддержания мира / Ю.М. Колосов, Б.А. Цепов. – М., 1983. – С. 15.
17. Ермишина Е.В. Международный обмен информацией: правовые аспекты. / Е.В. Ермишина – М.: Междунар. отношения, 1988. – 144 с.;
18. До засобів масової інформації відноситься радіомовлення, телевізійне мовлення, поширення тиражованої друкованої візуальної та звукової продукції.
19. Словарь международного права / Бацанов С.Б., Ефимов Г.К., Кузнецов В.И. и др. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Междунар. отношения, 1986. – с.152;
20. Ермишина Е.В. Международный обмен информацией: правовые аспекты. / Е.В. Ермишина – М.: Междунар. отношения, 1988. – 144 с.;
21. Собакина Е.В. Международно-правовые проблемы международных обменов информатикой / Е.В. Собакина// Советское государство и право. 1987. №4. С. 77–81.
22. Там само, с. 77 (для характеристики автор використовує термін "інформатика", притаманний для тогочасних відносин, зазначивши, що "інформатика – поняття, що означає наукову інформацію, а також засоби її збирання, пошуку, переробки, перетворення, поширення і використання у різних областях людської діяльності". Фактично, у сучасному розумінні, автор наголошувала на міжнародному обміні інформацією та інформаційно-комунікативними технологіями.
23. Собакина Е.В. Международно-правовые проблемы международных обменов информатикой / Е.В. Собакина // Советское государство и право. 1987. №4. С. 77–81.
24. Талимончик В.П. Международно-правовое регулирование отношений информационного обмена / В.П. Талимончик. – Спб.: Издательство "Юридический центр-Пресс", 2011, – 382 с.
25. Конвенция о международном обмене информацией в отношении гражданского состояния от 4 сентября 1958 г.; Конвенция об обмене информацией относительно приобретения гражданства от 10 сентября 1964 г.; Европейская конвенция об информации относительно иностранного законодательства от 7 июня 1968 г.; Европейская конвенция о получении за рубежом информации и свидетельств по административным вопросам от 15 марта 1978 г.; Соглашение об обмене правовой информацией 21 октября 1994 г.
26. Соглашение об обмене экономической информацией от 26 июня 1992 г.
27. Соглашение об информационном сотрудничестве в области экологии и охраны окружающей среды от 11 сентября 1998 г.
28. Соглашение между Евратомом и США об обмене научно-технической информацией в области ядерных исследований 1975 г.; Соглашение о межгосударственном обмене научно-технической информацией 26 июня 1992 года; Соглашение о свободном доступе и порядке обмена открытой научно-технической информацией государств-участников СНГ от 11 сентября 1998 г.
29. Соглашение об обмене информацией в сфере образования государств-участников Содружества Независимых Государств от 31 мая 2001 г.
30. Соглашение об организации информационного взаимодействия в объединенных вооруженных силах Содружества Независимых Государств и вооруженных силах государств-участников соглашения 13 ноября 1992 г.
31. Соглашение об обмене информацией о чрезвычайных ситуациях природного и техногенного характера, об информационном взаимодействии при ликвидации их последствий и оказании помощи пострадавшему населению от 18 сентября 2003 г.
32. Колосов Ю.М., Цепов Б.А. Новый международный информационный порядок и проблема поддержания мира / Ю.М. Колосов, Б.А. Цепов. – М., 1983. – С. 15.
33. Колосов Ю.М. Массовая информация и международное право / Ю.М. Колосов – М., "Междунар. отношения", 1974. – 168 с.
34. Ермишина Е.В. Международный обмен информацией: правовые аспекты. / Е.В. Ермишина – М.: Междунар. отношения, 1988. – 144 с.
35. Днепровский А.Г. Правовые проблемы нового международного информационного порядка / А.Г. Днепровский – М.: Наука, 1989. – 142 с.
36. Талимончик В.П. Международно-правовое регулирование отношений информационного обмена / В.П. Талимончик. – Спб.: Издательство "Юридический центр-Пресс", 2011/ – 382 с.

Надійшла до редколегії 21.05.13

И. Забара, канд. юрид. наук, доц.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБМЕНА ИНФОРМАЦИЕЙ

В статье исследуются вопросы, связанные со становлением и развитием международно-правового регулирования обмена информацией. Автор анализирует тенденции в формировании международно-правовых основ обмена информацией, сложившийся на рубеже 70-80 годов XX столетия, а также современное международно-правовое регулирование обмена информацией между субъектами международного права.

Ключевые слова: информация, международный обмен информацией, международно-правовое регулирование обмена информацией.

I. Zabara, PhD in Law, associate professor
Kiev National University of Taras Shevchenko, Kiev

FORMATION AND DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF INFORMATION EXCHANGE

This article investigates issues related to the formation and development of international legal regulation of information exchange. The author analyses the trends in the formation of an international legal framework for the exchange of information, developed at the turn of the twentieth century, 70-80 years, as well as contemporary international legal regulation of information exchange between subjects of international law.

Key words: information, international exchange of information, international legal regulation of exchange of information.

УДК 341.22:349.6

М. Медведєва, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ЗВИЧАЄВИХ ТА ДОГОВІРНИХ НОРМ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

В статті аналізуються характерні риси створення та застосування норм міжнародного права навколишнього середовища, порівнюються переваги та недоліки звичаєвої та договірної форм правотворчості, а також надаються рекомендації з приводу удосконалення правотворення та правореалізації у природоохоронній сфері.

Коючові слова: міжнародне право навколишнього середовища, міжнародно-правові норми, міжнародний договір, міжнародний звичай.

Розуміння та врахування особливостей створення і застосування міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища (далі – МПНС) є передумовою ефективної їх реалізації. Питання визначення ролі норм міжнародного звичаю та міжнародного договору в процесі формування та функціонування міжнародного права навколишнього середовища важливе та актуальне з огляду на такі фактори: ця галузь є динамічною, вона стрімко розвивається і на сьогоднішній день нараховує більше 500 багатосторонніх природоохоронних угод, активно розробляються нові норми в рамках міжнародних органів та організацій у формі актів "м'якого права", однак рівень їх впровадження в життя залишається на досить низькому рівні, про що свідчать невирішені глобальні екологічні проблеми, погіршення якості довкілля та поява нових загроз для об'єктів живої природи і життя людини. Саме тому процес нормотворення в цій сфері має враховувати певні фактори, які б сприяли більш ефективній реалізації природоохоронних норм і принципів на універсальному, регіональному, локальному та національному рівніях. Загальними питаннями співвідношення звичаєвих та договірних норм в процесі правотворення та правореалізації займалися відомі вчені-теоретики: В.Г. Буткевич, В.А. Василенко, Г.М. Даниленко, Д.Б. Левін, І.І. Лукашук, В.Я. Суворова, О.І. Тіунов, І.Г. Тункін, М.О. Ушаков; проблема формування звичаєвих та договірних норм у сфері охорони навколишнього середовища стала предметом досліджень лише деяких вітчизняних вчених (О.С. Колбасов, О.С. Тимошенко) і переважно – зарубіжних (П. Бірні, А. Бойль, О. Кісс, Ф. Сендс, М. Фіцморіс, Д. Шелтон). Враховуючи те, що Україна є учаницею цілої низки багатосторонніх природоохоронних угод, а також те, що стосовно неї було порушено декілька справ у зв'язку з недотриманням положень деяких екологічних конвенцій, дослідження цієї теми є вкрай важливим саме для науки і практики українського права, зокрема екологічного.

Як вірно стверджував Г.М. Даниленко, у зв'язку із нечіткістю нормативного змісту звичаю його застосування на практиці породжує низку проблем, пов'язаних із визначенням сфери дії цих норм, та їх обов'язковості для тих чи інших держав [1, с. 31-32]. Зрештою, виявлення постійної, одноманітної, загальної, тривалої практики держав у сфері охорони навколишнього середовища є складним завданням. У зв'язку з цим М. Фіцморіс стверджує, що міжнародний звичай не відіграє головної ролі у правовому режимі охорони довкілля, оскільки міжнародне право навколишнього середовища, з огляду на історично сформовані обставини і нагальні потреби в охороні природи, розвивалося стрімко, на відміну від класичного міжнародного звичаєвого права, для формування або зміни якого в більшості випадків необхідна значна кількість часу і практика держав [2, с. 107, 113-114]. Часто позиції держав, недержавних акторів, доктринальні думки вчених є різко протилежними з приводу існування тієї чи іншої звичаєвої норми у природоохоронній сфері, що позначається на процесі реалізації норм МПНС. Наприклад, така невизначена ситуація склалася навколо принципів перестороги, "забруднювач платить", сталого розвитку, спільної, але диференційованої відповідальності тощо. З одного боку, відмінність у підходах держав не сприяє уніфікованому розумінню та застосуванню тих чи інших принципів і норм міжнародного права, з іншого, визнання існування звичаю в рішеннях міжнародних судів значно полегшує подальший процес його застосування у міжнародних відносинах. Єдиним прикладом звичаєвої норми в МПНС, щодо якої дослідники єдині в думці, є принцип заборони заподіювати шкоду території іншої держави або держав чи районів за межами національної юрисдикції. Зазначений звичаєвий принцип знайшов своє застосування в одному з останніх рішень МС ООН – у рішенні по справі про целюлозні заводи на річці Уругвай 2010 р., де він був означений у п. 101 як принцип попередження [3]. Проте, як зазначає О. Скечтер, "твердження про те, що жодна держава не має права спричиняти шкоду навколишньому середовищу іншої держави, видається донкіхотським з огляду на велике різноманіття транскордонної екологічної шкоди, яка стається щодня" [4, с. 463]. У цьому вислові підкреслюється та разюча різниця і невідповідність, які існують між визнанням за певною нормою характеру звичаєвої норми та фактичною поведінкою держав, які надто часто її порушують, нехай навіть несвідомо чи непрямо. Більше того, в низці випадків злочинна недбалість, яка спричинила значну транскордонну шкоду, наприклад, аварія на Чорнобильській АЕС, залишається непокараною відповідно до норм права міжнародної відповідальності. Це свідчить про те, що у звичаєвих нормах МПНС держави намагаються втілювати і вбачати не стільки правило поведінки, скільки ідеальний стандарт такої поведінки, досягти і проконтролювати виконання якого на практиці буває важко. Лише шляхом втілення

© Медведєва М., 2013